Stolpersteine. V doslovném překladu kámen, o který zakopnete. Tak zní název projektu německého umělce Guntera Demniga, který díky neobyčejným kostkám s mosazným plíškem připomíná oběti holocaustu. Speciální kusy dlažby se stále častěji objevují i na jižní Moravě. Téměř sedm desítek jich najdou návštěvníci Brna a Lomnice na Brněnsku. Už letos v říjnu přibudou další.

Kameny zmizelých připomínají už 66 osudů

Název Stolpersteine

pochází z německého stolpern (klopýtnout) a stein (kámen). Kamenné kostky s mosaznou destičkou nesoucí jméno židovské nebo romské oběti holocaustu mají vyjadřovat sílu příběhu, který skrývají. Kámen zasazený do dlažby chodníku má chodce přinutit, aby se zastavili a zamysleli se nad osudem člověka, jehož jméno je na destičce vyryté.

Osudy Židů na jižní Moravě za druhé světové války

Přesné číslo Židů a Romů deportovaných z jižní Moravy za druhé světové války nelze určit. Hranice státu byly za protektorátu Čechy a Morava jiné. „Nejpočetnější židovské město na Moravě bylo určitě Brno, ze kterého nacisté odvlekli přibližně jedenáct tisíc Židů," řekla za brněnskou pobočku Židovského muzea v Praze Táňa Klementová. Z území protektorátu skončilo v koncentračních táborech na osmdesát tisíc Židů a přibližně šest tisíc Romů.

BLANKA SIGMUNDOVÁ

Jižní Morava – Mezi šedivými dlažebními kostkami se některé lesknou a nepatrně vystupují nad úroveň chodníku. Většinou si jich lidé všimnou, až o ně zakopnou. A právě to je jejich účel.

Kameny zmizelých v dlažbě připomínají tragické osudy lidí v druhé světové válce. Stolpersteiny s mosaznými deskami tiše uchovávají jména těch, kteří se stali oběťmi holocaustu. Bývají u domu, ve kterém žil člověk určený nacisty k likvidaci. Leží v různých evropských městech a také na jižní Moravě, kde jejich počet každý rok narůstá. Nyní je jich šestašedesát, už v říjnu se v kraji rozrostou o další. „První kameny v České republice položili v Praze. V Brně umístili organizátoři projektu kameny poprvé před třemi lety," vysvětlil jihomoravský garant projektu Boris Barak Selinger.

Připomínají i Romy

Kameny připomínají zavražděné Židy, Romy, ale i homosexuály, odbojáře, fyzicky handicapované a Svědky Jehovovy. S myšlenkou Stolpersteinů přišel v devadesátých letech německý umělec Gunter Demnig. Před osmnácti lety položil první kámen v ulicích Kolína nad Rýnem, následovala další německá města a projekt se postupně rozšířil do nejrůznějších měst v Evropě.

Na jižní Moravě je nyní jedenašedesát pamětních kamenů v Brně a pět v Lomnici na Brněnsku. „Myslím si, že je to velmi dobrý nápad. Neměli bychom zapomínat na to, co se za války dělo," řekla osmadvacetiletá Eva Friedbergová.

Právě pozitivní ohlasy organizátoři slýchají nejčastěji, zájem o projekt každým rokem narůstá. V Lomnici už v říjnu položí dalších pět kostek, další přibudou příští rok v Brně. „Jeden zájemce většinou žádá o víc kamenů na různých adresách," uvedla Mariana Kalvachová z občanské sdružení Stolpersteine CZ.

Do unikátního projektu se letos v červenci zapojil také Sokol Brno I. Šesti kameny uctil předválečné židovské členy Sokola. „Chtěli jsme získat informace o životě těch, za které jsme kameny pokládali. Podklady jsme sháněli asi půl roku," prohlásil starosta Sokola Brno I Michal Doležal.

Stolpersteiny v Evropě uchovávají tisíce příběhů. Třeba v Lesnické a Čapkově ulici v Brně připomínají památku Viktora Altensteina s rodinou a Huga Trauba s manželkou.

Jedni z mnoha

Viktor Altenstein přišel do Brna v roce 1927. „Oženil se s Eliškou Feuereisenovou, se kterou měli dvě děti – Felixe a Annu," uvedla na internetových stránkách Židovská obec Brno.

Rodina si postavila dům v Lesnické ulici číslo jedenáct, ve kterém však dlouho nepobyla. Po okupaci v roce 1939 Altensteinovi o dům přišli. Třiadvacátého března 1942 deportovali nacisté rodinu do Terezína a odtud o dva roky později do Osvětimi, kde je nacisté poslali do plynových komor.

Počet Židů se za dob Protektorátu Čechy a Morava blížil sto dvaceti tisícům, zatímco romská komunita v roce 1939 měla podle odhadů pouze šest a půl tisíce členů. „V letech okupace zahynulo přes osmdesát tisíc Židů a čtyři tisíce Romů z protektorátu," uvedl historik Vlastimil Schildberger. Nejpočetnější židovské ghetto na Moravě bylo právě v Brně.

„Liebesná" rodina. Přežil jediný

BLANKA SIGMUNDOVÁ

Lomnice – Stovky let žili v poklidu vedle sousedů. Jaro 1942 ovšem krutě zpřetrhalo jejich osudy. Asi šest desítek Židů z Lomnice na Brněnsku nacisté deportovali do koncentračních táborů. V poklidném městečku už potom většinu z nich nikdo nikdy neviděl. Skoro všichni zemřeli v koncentračních táborech.

Jejich životy v městečku připomíná jen synagoga, náměstí, tichý hřbitov a také pět stolpersteinů. Dávají vzpomenout na rodinu Liebesných. „Žili v Lomnici už od devatenáctého století, patřili ke starousedlíkům," uvedla Marie Krejčí z tamního okrašlovacího spolku, který se podílel na umisťování kamenů.

Než začala válka, vedli manželé Otto a Markéta s dvěma dětmi Lilly Luisou a Janem běžný život. Otto pracoval jako úředník v textilní továrně, jeho žena se starala o rodinu. Nacisté je však postupně zničili. „Na podzim roku 1941 začali zabavovat majetek včetně oblečení, hygienických potřeb i potravin. Účastnili se toho místní četníci, ale i četníci z Tišnova a Brna," píše se v knize Lomnice od Michala Konečného.

Na příkazy Němců doplatil i syn Jan, který po ukončení Měšťanské školy v Tišnově nemohl pokračovat ve studiu a pracoval manuálně. Už v roce 1940 se ke své dceři Markétě přistěhovala Ida Weissbartová. Tu deportovali do Terezína jako první z rodiny. Odtud ji převezli do koncentračního tábora Lublin-Izbica v Polsku, kde zemřela. Byl to začátek hrůz. Rodina Liebesných odjela transportem do Terezína čtvrtého dubna 1942.

O dva roky později nacisté deportovali rodinu do Osvětimi. Otto, Markéta a Lilly Luisa téhož roku zahynuli v plynových komorách. Jana převezli, konce války se dočkal v koncentračním táboře Sachsenhausen. „Byl jediný z lomnických odvlečených Židů, který deportaci přežil," dodala Krejčí. Konce války se dočkal i nejvýznamnější rodák a slavný psycholog Leo Eitinger, ten se však z Lomnice odstěhoval ještě před válkou a nacisté jej dostihli jinde.

Pozůstalí Liebesných uctili památku příbuzných prostřednictvím projektu Stolpersteine. Před dvěma lety položili na ulici, kde rodina žila, pět kamenů. „Byl to krásný zážitek. Rádi na něj vzpomínáme," řekla dcera Jana Liebesného Jana Nachtigalová.

Židé v Lomnici

- ✔ Přesný počet Židů v Lomnici před druhou světovou válkou nelze určit. Válečné seznamy se liší. Běžně se uvádí číslo mezi padesáti až šedesáti.
- ✔ V roce 1928 zanikla Židovská náboženská obec v Lomnici.
- ✔ Na podzim roku 1941 zabavují nacisté majetek lomnických Židů.
- ✔ Na jaře 1942 transportováno pětapadesát lomnických Židů.
- ✔ 4. 4. 1942 deportují Němci rodinu Liebesných do Terezína.

Jihomoravský garant projektu Stolpersteine **Boris Barak Selinger** říká:

Stále se nám hlásí noví zájemci

Brno – Naposledy pokládali lidé z projektu Stolpersteine čtrnáct kamenů v Brně letos devatenáctého července. „Máme mnoho pozitivních ohlasů," říká garant projektu Boris Barak Selinger. Přes to, že je v jihomoravských ulicích už šestašedesát kamenů, podle Selingera počet zájemců o mosazné kostky stále narůstá.

Na kterých místech jižní Moravy jsou kameny zmizelých položené?

Samozřejmě v Brně a v Lomnici na Brněnsku. Letos jsme Stolpersteiny pokládali i v blízkém sousedství v Třebíči a Boršicích u Uherského Hradiště.

Jak se mají lidé do projektu přihlásit, pokud chtějí položit kámen za některého z příbuzných?

Pokud mají zájem o položení kamenů, musí kontaktovat garanta akce Stolpersteine v příslušném kraji. Následně zjišťujeme a ověřujeme údaje, které jsou na kameni použity. Pozůstalí často nevědí správná data narození či úmrtí nebo poslední místo pobytu.

„V současnosti máme v Brně už jedenašedesát stolpersteinů. V říjnu položíme dalších pět kamenů v Lomnici u Tišnova a příští rok přibudou nové i v Brně."

A kde tedy tyto informace hledáte?

Spolupracujeme s Archivem města Brna, který nám potřebné informace pomáhá vyhledat.

Jak postupujete dál?

Zpracovávají se návrhy na kameny, které se odesílají do Německa k panu Demnigovi a také se objednává výroba kostek. Objednatelé platí za jeden kámen sto dvacet euro.

Co předchází procesu pokládání stolpersteinů?

Nejprve musíme požádat o povolení Brněnské komunikace. Po tom, co povolení dostaneme, jednáme s příslušnými městskými částmi, ve kterých se kameny pokládají. Nejčastěji to jsou Brno-střed, Brno-sever a Žabovřesky. Na místech, kudy projíždí tramvaje se musí ještě žádat na oboru dopravy.

Jaké jsou ohlasy lidí z jižní Moravy na stolpersteiny?

Lidé mají často velmi pozitivní reakce a projekt se jim líbí. Poprvé jsme pokládali kameny před třemi lety a od té doby jejich počet stále narůstá.

Kdy položíte na jižní Moravě další kameny?

V říjnu položíme dalších pět kostek v Lomnici. **(sib)**